

вони вірніші за «поляків» піддані Ягеллонів. На це й натякає ультралоаяльний до династії Й.Децій.

¹⁸ Слуцький-Олелькович Юрій Семенович – князь слуцький (1503–1542 рр.). За пописом 1528 р. виставляв 433 коня.

¹⁹ Чорторийський Федір Михайлович (пом.1542 р.) – князь із Чорторийська на Волині, староста луцький (з 1522 р.). За пописом 1528 р. особисто виставляв 32 коня.

²⁰ Гольшанський-Дубровицький Юрій Іванович (пом.1536 р.) – князь із Дубровиці на Волині. За пописом 1528 р. особисто виставляв 28 коней.

²¹ Можливо, ідеться про Полубенського Івана Федоровича (пом.1528 р.) – князя родом із Підляшшя. Утім, вірогідніше, це племінник останнього – Полубенський Василь Андрійович (пом.1550 р.), маршалок господарський (із 1522 р.), який за пописом 1528 р. мав виставляти 43 коня.

²² Радзивілл Юрій (1480–1541 рр.) – каштелян троцький (із 1522 р.), гетьман надвірний литовський (із 1521 р.), згодом (із 1531 р.) гетьман великий литовський. За пописом 1528 р. мав виставляти 260 коней.

²³ Дашкович (Дашкевич) Остафій (бл.1455–1535 рр.) – староста канівський та черкаський.

²⁴ Тут слово «tewest», яке я не зміг витлумачити. Можливо, воно пов'язане з «treu» – вірний, відданий, надійний.

²⁵ Немирович (Немирич) Андрій (1462–1539 рр.) – гетьман польний литовський, воєвода київський (із 1514 р.). За пописом 1528 р. київський воєвода виставляв 43 коня, плюс ще 17 коней із маестностей дружини («со всех имений панее его»).

²⁶ *Estreicher K.* Bibliografia polska. – Т.ХХІХ. – Kraków, 1933. – S.116.

²⁷ [*Speruli F.*] Oratio Reverendi in Christo. P.Domini Francisci Speruli Episcopi. S. Leonis in Pontificiis Sacris Clementis. VIII. habita, ob memorabilem victoriam quam de Tartaris Serenissimus Sigismundus Poloniae Rex, et Magnus dux Lithuaniae consequutus est. Anno Domini M.D.XXVII. Mense Januario/ Francisci Speruli. – Cracoviae: Hieronim Vietor, 1527. – 8 s.nlb.

²⁸ Досі, напевно, найпопулярнішим джерелом щодо цієї теми був параграф «Кримські татари» з «Опису України» Г.Боплана. Але, здається, там описана технологія зимового набігу для відносно невеликих татарських (очаківсько-білгородських ногайських) загонів.

This article presents relation of the historian J.L.Decjusz (Dietz) which describes the Battle of an army of the Grand Duchy of Lithuania under Olshanytsia 27.I.1527. from Muslim Crimean Tatars. It is marked, that it is rarity case of the description of winter military campaign in Ukraine.

РЕЦЕНЗІЇ

Katrin Boeckh, Ekkehard Völkl

Ukraine. Von der Roten zur Orangen Revolution. – Regensburg: Friedrich Pustet, 2007. – 256 s.

Катрін Бекг, Еккегард Фелькль

Україна. Від Червоної до Помаранчевої революції. – Регенсбург: Фрідріх Пустет, 2007. – 256 с.

Вихід торік огляду історії України, підготовленого приват-доцентом Мюнхенського університету Людвіга-Максиміліана д-ром Катрін Бекг є продовженням нової традиції німецької історіографії, мета якої полягає в розкритті історичної зумовленості найновітніших геополітичних змін на Сході Європи. Слід одразу зазначити, що, попри відображену у назві зосередженість на подіях ХХ – початку ХХІ ст., у рецензованій праці значну увагу приділено визначальним історичним процесам, починаючи від середньовіччя. Однією з головних причин створення цієї праці стало різке зростання інтересу до України в Німеччині після подій у Києві наприкінці 2004 р., що спонукало видавців до

перетворення низки окремих розвідок з української історії на цілісне узагальнююче дослідження. Рецензована книга є п'ятнадцятою у серії «Східна та Південно-Східна Європа. Історія країн і народів», видавцем якої до 2006 р. був професор кафедри історії Східної та Південно-Східної Європи університету міста Регенсбурґа (Баварія) Еккегард Фелькль (1940–2006 рр.).

З огляду на застосовані методологічні підходи представлене видання варто віднести до таких, що балансують на межі наукової та популярної літератури. Воно розраховане на широку читацьку аудиторію, об'єднану інтересом до України, у т. ч. й на професійній основі. У представленій праці на високому фаховому рівні висвітлено найгостріші питання української історії, відповідь на які є визначальною для розуміння процесу національно-політичного та культурного розвитку українського народу. Слід зазначити, що загальну інформативну цінність видання підвищує нарис, присвячений природничо-географічним умовам та структурі населення України (перший розділ, підготовлений д-ром Інес Гойслер).

Слід також зауважити, що автор-упорядник розглядає суспільний розвиток України у період нового та новітнього часу як тривалий шлях становлення нації, який несподівано набув революційного прискорення після 1991 і, особливо, на зламі 2004–2005 рр.

На відміну від попередніх німецьких видань 1990-х рр., які рівномірно розподіляли увагу до історії України від раннього середньовіччя до новітньої доби («Історія України» за ред. Ф.Гольчевського (1993 р.), «Коротка історія України» А.Каппелера (1996 р.)), представлена праця відображає період від Київської Русі до утворення Центральної Ради у відносно стислому огляді, що дозволило авторові виділити основні, на її думку, етапи формування та розвитку українського народу (глава «Історія України до виникнення національного руху», підготовлена К.Бекґ).

Представлене видання містить найдетальніший у німецькій літературі огляд української історії ХХ ст. від створення Центральної Ради до проголошення незалежності у 1991 р. і складається з дев'яти глав, присвячених середньовічному періоду та козацькій добі, українському державотворенню 1917–1921 рр., міжвоєнному періодові, подіям Другої світової війни, повоєнному відрізку правління Й.Сталіна, постсталінській добі 1953–1989 рр., «постсоціалістичному» періодові 1989–2004 рр. та «помаранчевій добі».

Загалом структура праці сприяє зручності її сприйняття, оскільки текст побудовано як об'єднання коротких підрозділів (обсягом від 1 до 5 стор.), з висвітленням окремих, на думку автора, визначальних, складових історичного процесу на певних історичних відрізках та великих етапах, яким, відповідно, присвячено окремі розділи та глави. У такий спосіб перед читачем розкривається система визначальних чинників, що зумовили історичний розвиток українського народу протягом II – початку III тис.

Слід відзначити, що К.Бекґ продовжує сучасну німецьку традицію редакторського оформлення праці, що полягає у німецькій транслітерації переважної більшості географічних назв України на основі їх української вимови (наприклад, Halуç, Mykolaïv, Dnipropetrovs'k), проте зберігаючи написання на основі російської вимови (Kiev) здебільшого щодо закріплених давньою традицією назв. Німецькі назви вживаються лише щодо окремих регіонів України (Wolhynien, Galizien, Podolien) та в окремих випадках з інформативною метою щодо західноукраїнських міст паралельно до українських (Lemberg).

Цінність праці для сучасного європейського читача полягає в тому, що вона порушує питання про те, яким може бути роль українського чинника в Європі. Зважаючи на те, що у західноєвропейському інтелектуально-політичному просторі подеколи побутують скептичні погляди на національну своєрідність українців, автор вважає за необхідне відповісти на подібні закиди у підрозділі «Український національний рух ХІХ ст.» («Українська нація не є винаходом або штучним утворенням – це результат процесу розвитку національної свідомості, ініційованого тонким прошарком української інтелігенції» (с.36–37)).

Водночас слід наголосити, що праця не є апологетичною щодо домінуючих в Україні концепцій нашого історичного минулого. Зокрема, характеризуючи середньовічні та ранньомодерні державні утворення на території України (Київську Русь, Галицько-Волинську державу, козацьку державу Богдана Хмельницького), автор відносить їх до «донаціональних владних утворень» (глава «Історія України до виникнення національного руху», с.23), попри те, що вважає етнічну диференціацію в Україні завершеною вже у ХVІІ ст.

Період між 1917 і 1945 рр. висвітлено у трьох главах, підготовлених Е.Фельклем: «Проголошення української держави та анархія 1917–1921 рр.», «Міжвоєнний період», «Друга світова війна». У першій із них, відповідно до загальної концепції книги, створення Української Народної Республіки та Української Держави визнано «першими результатами українського національного державотворення» (розділ «Набуття української нації у політиці 1917–1921 рр.», с.67). Далі автор стверджує, що «радянську владу було встановлено в Україні воєнним шляхом» (розділ «Радянська Україна», підрозділ «Партія: повне розчинення у Радянському Союзі», с.72). Проблема голодомору розглядається у підрозділах: «Катастрофа від голоду у 1932–1933 рр.», «Великі чистки та українці – об'єкт цілеспрямованого знищення сталінізмом?». У викладі відчувається обмеженість використаних фактологічних даних, зокрема автор уникає питання про кількість жертв і наводить явно неповний перелік причин цієї штучно створеної гуманітарної катастрофи, зводячи їх до надмірного вилучення зерна (с.88). Голодомор названо «найбільшим злочином сталінізму» (с.92), однак в оцінці причин цього трагічного явища автор не наважується на остаточне судження й наводить його оцінку як геноциду українців, так і опонуючу історичну конструкцію, що вказує на жертви й серед інших національностей, у т. ч. в Росії та Казахстані. Зауважуючи, що особливістю національного терору цього періоду була також боротьба з українською церквою та українізацією, Е.Фелькль висловив думку, що голод «дійшов до рівня початку голодомору, геноциду з метою знищення українців як нації» (с.96). Щодо іншої гострої проблеми – оцінки історичної ролі ОУН та УПА – історик, указуючи на недостатній рівень дослідження проблеми, усе ж висловив думку про відсутність підтримки ОУН із боку більшості населення Західної України як у міжвоєнний період, так і під час Другої світової війни (розділ «Українці за межами радянської України», с.103). Із такої ж позиції виступає й К.Бекг у наступній главі («Україна після Другої світової війни», с.133).

Характеризуючи розвиток України у післясталінський період, автор відзначає «зростання самоповаги» українських комуністів за правління П.Шелеста (розділ «Національний комунізм та політичний відступ за Шелеста (1963–1972 рр.)»), «деукраїнізацію» як суспільного, так і партійного життя в Україні за В.Щербицького (розділ «Щербицький як партійний лідер: новий «льодовиковий період» (1972–1989))».

Підсумовуючи в наступній главі наслідки комуністичного правління в Україні, автор зазначила поновлення національної самоповаги в республіках СРСР за часів М.Горбачова, яке зрештою послабило їх залежність від союзного центру (глава «Постсоціалізм: 1989–2004 рр.», підрозділ «Перехід комуністів на український бік»). Водночас автор зауважує, що як «вірний васал Кремля» Україна була не лише жертвою, але й активним підтримувачем ідей комунізму (розділ «Значення радянського панування для України», с.195).

Основною темою двох останніх глав книги є шлях України до демократії протягом правління президентів Л.Кравчука, Л.Кучми та В.Ющенка (1991–2006 рр.). Так, підсумком президентства Л.Кравчука автор вважає «заблоковану політичну трансформацію» (однойменний підрозділ глави «Постсоціалізм: 1989–2004 рр.»), яка, своєю чергою, загальмувала процес творення політичної нації в Україні. Систему правління президента Л.Кучми (1994–2004 рр.) в однойменному розділі дослідниця характеризує як «фасадну демократію», для котрої властиве «позбавлене змістового наповнення копіювання західних взірців» та «імітація реформ» (с.215, 231), проте за винятком змін, які вдалося запровадити прем'єрові В.Ющенку. Досягненнями ж президентів Л.Кравчука та Л.Кучми історик вважає збереження єдності держави попри всі зовнішні та внутрішні перешкоди.

Заключну главу «Ера «помаранчевих» з 2004 р.» присвячено перебігові та наслідкам президентських виборів 2004 р. як особливого суспільно-політичного явища новітньої української історії, продовженням якого стали парламентські вибори 2006 р. Автор розгорнуто викладає фактологічну основу подій цього періоду, систематизувавши їх у декількох розділах та підрозділах.

Спираючись на аналіз подій 2005 та 2006 рр., дослідниця прагне визначити вирішальні, на її думку, чинники подальшого суспільно-політичного розвитку України. Так, констатуючи різні погляди президента В.Ющенка та його соратниці у президентській кампанії 2004 р. Ю.Тимошенко на реформування політичного та економічного життя, автор зауважує, що передумовою подальшого зміцнення української державності є збереження демократії. Визначаючи вже у 2005 р. залежність України від російського газу як «майбутній засіб тиску з боку Путіна», К.Бекг висловлює думку про

те, що «структурні проблеми України в політиці, економіці та культурній сфері можна розв'язати у співпраці насамперед із Заходом, а не з Росією» (с.266). Відтак Помаранчеву революцію слід уважати шансом як для України, так і для Заходу у забезпеченні взаємної безпеки та процвітання.

Загалом слід зазначити, що представлена праця є підсумком нових досліджень провідних німецьких, американських та українських істориків передусім у ділянці новітньої історії України, збагачених результатами студіювань суспільно-політичного розвитку нашої країни після 1945 р., проведених її упорядницею. Проте слід звернути увагу, що у тексті книги міститься низка фактологічних неточностей або помилок, приміром, на кшталт такої, що Російська Федерація орендє місто Севастополь як базу Чорноморського флоту (с.229) (насправді – окремі об'єкти на території цього міста). Можна дискутувати з багатьма твердженнями автора, однак загалом робимо висновок, що Катрін Бекг ретельно розглянула широкий спектр подій та чинників, визначальних для новітньої історії України, зробивши їх доступними широкій читацькій аудиторії.

О.О.Кураєв (Київ)

Білоус Н.

Київ наприкінці XV – у першій половині XVII століття. Міська влада і самоврядування. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 360 с.

Монографія Н.Білоус вийшла під грифом Інституту історії України Національної академії наук України, центру соціальної історії Інституту історії України НАНУ та Фонду муніципальних реформ «Магдебурзьке право». Робота містить традиційний розділ з оглядом історіографії та джерел, передмову й післямову, а також тематичні розділи (2. Міська громада Києва на магдебурзькому праві. 3. Організація та структура міської влади. 4. Управління містом. 5. Зовнішні контакти міської громади). Прикладними розділами є додатки, список використаних джерел та літератури, іменний і географічний покажчики, список ілюстрацій, післямова польською та англійською мовами.

Протягом останніх років тема історії Києва дедалі більше зустрічається серед тематики захищених дисертацій і стає все частіше вживаною в історичній літературі. Принаймні, здається, що історія міста нарешті посідає гідне місце серед урбаністичних студій бодай у Києві. Перед у цій справі ведуть, безперечно, львівські історики-урбаністи (праці М.Капралю, М.Долинської й Т.Гошко (останньої – спеціалізовані в галузі історіографії магдебурзького права на теренах України в політичній системі Речі Посполитої). Нарешті й київська тематика зрушила з мертвої точки, що не може не тішити.

Сама назва цього амбітного видання з великим хронологічним окресленням вимагає раціонального і системного погляду на його структуру й, безперечно, дає привід до аналізу як його системи документального освітлення зазначених проблем, так і до змісту висновків.

У першу чергу впадає в око вступне слово голови Фонду муніципальних реформ «Магдебурзьке право» народного депутата М.Поживанова. Очевидно, ніхто б і не зважився якось серйозно ставитися до слів людини «від політики», яка висловила бажання профінансувати таке видання, окрім милого свідчення вдячності. Однак при часовому збігові видання книги з виборами міського голови Києва ця передмова несе єдине навантаження – передвиборчу агітацію кандидата у мери («Києву потрібен мер-управлінець із високим рівнем культури» – <http://www.pozhyvanov.kiev.ua>). Тож апеляція з першої ж сторінки видання до 500-літньої традиції київського самоуправління виглядає меншою мірою наївно, а більшою – як закарбована в історію персональна передвиборча програма шановного депутата.

Минаючи неприємну дрібницю вступного слова варто зупинитися на більш ґрунтовних авторських баченнях історії міського управління. Авторська передмова містить кілька узагальнюючих міркувань, які б краще виглядали у післямові: «Незважаючи на своє «чужорідне» походження, воно (магдебурзьке право – *Т.Л.*) органічно «вплелось» в міське життя і в децю видозміненому (підкреслення – *Т.Л.*) вигляді засвоїлося мешканцями Києва» (с.7). Ця загальна фраза змусить ще раз звернутись до неї, але вже наприкінці рецензії.